

**Valerie Bryson: *Gender and the Politics of Time: Feminist Theory and Contemporary Debates***  
Bristol, Policy Press 2007, 222 s.

Valerie Brysonová je profesorkou politologie na univerzitě v Huddersfieldu (West Yorkshire). Její zájem je dlouhodobě orientován na oblast feministické politiky, jíž se zabývala ve dvou předchozích dílech *Feminist Political Theory: An Introduction* (Washington D.C.: Marlowe & Company 1992, 2. vydání Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan 2003) a *Feminist Debates: Issues of Theory and Political Practice* (New York: NYU Press 1999). Nová autorčina kniha z r. 2007 zkoumá vztah mezi třemi problémovými oblastmi, které představují gender, politika a čas.

Úvahy nad těmito problémy jsou orientovány dvěma základními předpoklady: Podle prvního mají způsoby, jimiž je čas v soudobé kapitalistické společnosti pojímán, užíván a hodnocen, klíčový význam pro udržování genderové nerovnosti ve veřejném i soukromém životě, tedy pro reprodukci procesů, jimiž jsou konec konců poškozovány jak ženy, tak i muži. Podle druhého jsou tyto negativní efekty v důsledku proměn soudobé společnosti stále zřejmější a zřetelnější a ve své podstatě znamenají, že čas dnešního života je stále podřízen kultuře a rytmu společnosti minulé, historicky překonané. Základní poselství knihy zní, že čas by se měl stát jednou z ústředních kategorií jak ve feministické teorii, tak i v politické praxi. Autorka v žádném případě netvrdí, že čas je klíčem k pochopení všech problémů, spíše se kloní k představě, že politika času představuje jeden z významných okruhů feministického myšlení, který se protíná s jinými problémovými okruhy, a ty je potřeba zachytit a analyzovat v jejich vzájemných vazbách a souvislostech. Zároveň ale již nastiňuje i cíl, k němuž by úsilí na tomto poli mělo směřovat: Je potřeba opustit formu času, která je vázána na jeho ekonomické, redukcionistické pojetí a je

spojena s tradiční dělbou genderových rolí. Místo ní je třeba prosadit jiné, kvalitativní chápání času, které respektuje hodnotu mezilidských vztahů a bere v potaz určité přirozené rytmy. Tlaky a tenze, které působí na postavení žen v soudobé společnosti, mají kumulativní povahu; podle autorky recenzované monografie je potřeba tuto skutečnost nejen zkoumat, ale je zapotřebí jí i čelit cílenou feministickou politikou.

Brysonová se snaží vidět čas v jeho různorodých a mnohotvárných aspektech. Konstatuje, že existuje mnoho způsobů, jak je chápán, využíván, měřen, hodnocen a kontrolován, a to vše má svůj politický rozměr a svoji existenciální naléhavost. Politika času je významná nejen proto, že se jedná o určitý vzácný zdroj, jehož rozdělení se stává předmětem soupeření, konfliktů a bojů, ale také proto, že je to fenomén, který má vazbu na složitý řetězec otázek, jež se týkají problematiky historie, genderové identity a vztahu mezi různými kulturami. Těžiště autorčiny argumentů nicméně spočívá v kritice „komodifikovaného“ hodinového času, která je ve své podstatě blízká perspektivě Marxové: v kapitalistické ekonomice platí, že čas jsou peníze a potřeba lidského rozvoje zde nemá místo. Jako alternativu k tomu zúženému a odcizenému pojetí času staví autorka feministickou politiku přistupující k lidským potřebám a zájmům citlivě a s respektem, politiku, která prosazuje hodnocení a odměňování nejen na základě ekonomických kritérií, ale také s ohledem na čas věnovaný mezilidským vztahům, péči o ostatní, občanským aktivitám a společensky prospěšným činnostem.

Autorčino promyšlení sledovaných otázek je založeno na předpokladu, že členové společnosti mají mnohé potřeby, zájmy a odpovědnosti, a to jak kolektivní, tak i individuální povahy. Protože zdaleka ne všechno z toho je pokrýváno nabídkou zboží a služeb na trhu, je úkolem politiky se těmito problémy zabývat a napomáhat k jejich řešení (např. podporou pečovatelských slu-

žeb). Je zřejmé, že takto orientovaná politika koresponduje se sociálnědemokratickými principy, a je naopak v rozporu s individualistickými představami liberalismu. Brysonová na stránkách své knihy několikrát vyzvedá jako pozitivní příklad skandinávských zemí a jejich modelu sociálního státu (i když ani ten nevidí jako zcela bezproblémový).

Autorka soudí, že má-li být feministická politika času efektivní, musí být postavena na solidních odborných základech. To je také evidentně hlavním důvodem, proč ve své knize vybočila z proudu obecně, feministicky orientované politické teorie, již až doposud rozvíjela, a pustila se na dosti specifické pole. Kniha přináší informace o relativně rozsáhlé škále přístupů k problematice času. Cílem autorky je vytěžít vše podstatné z již existující báze poznatků a idejí, a co je v ní shledáno jako podnětné, spojit s novými, vlastními stanovisky. Důraz je přitom kladen především na to, co má významné implikace z hlediska genderu a politiky času.

Recenzovaná kniha je obsahově rozdělena do tří částí. V první nazvané „Čas, politika a společnost“ (kapitola 1.–3.) se autorka zaměřuje na to, co označuje jako hlavní proud teoretického uvažování o politice času. Konstatuje, že ačkoli většina prací na toto téma byla napsána muži, lze v nich do značné míry načerpat inspiraci pro feministické myšlení. Nelze však přitom zapomínat na to, že se jedná o texty založené na určitých nereflektovaných předpokladech, v nichž se promítá mužská zkušenost práce, rodinného života a volného času a v nichž jsou časové zkušenosti i potřeby žen ignorovány nebo marginalizovány.

V první kapitole sleduje autorka linii úvah o politice času směřující od K. Marxe k A. Giddensovi a P. Piersonovi. V druhé kapitole se zabývá širším spektrem sociálněvědních přístupů k otázce času (Durkheim, Weber, Malinowski, Coser, Thompson, Bourdieu, Adamová, Nowotná aj.). Ve

třetí zkoumá sociologické a politické aspekty pracovního a volného času.

První část knihy dospívá k formulaci politického požadavku organizovat čas především v souladu s principy spravedlivosti, nikoli ziskovosti. Autorka si uvědomuje, že takový požadavek je ve své podstatě velmi radikální a je v opozici vůči dominujícím ekonomickým zájmům, přesto však jeho prosazování považuje za smysluplné. Vychází přitom z předpokladu, že kapitalismus není nějakým neměnným, monolitickým faktem, nýbrž komplexem proměnlivých a stále se vyvíjejících sociálních institucí, které se utvářejí a formují v důsledku cílevědomého lidského jednání. Její hodnocení možností a perspektiv, které v tomto směru může feministická politika očekávat, je v zásadě střízlivé a realistické; v žádném případě se nedomnívá, že by mohla vést k nějakým okamžitým, zásadním změnám. Za významnou a povzbuzující považuje nicméně už samu skutečnost, že se určité nové představy stávají základem diskuse o žádoucích alternativách v politice času. Soudí, že by rozvoj těchto diskusí mohl mít vliv na státní politiku, zejména na to, jakým způsobem jsou ve společnosti reflektovány a hodnoceny určité způsoby vynakládání času.

V druhé části knihy s názvem „Feministická perspektiva“ (kap. 4.–6.) se autorka pokouší vytvořit pro feministickou politiku času nový rámec, odlišující se od toho, v němž se až doposud odehrávala převážná část diskusí na toto téma. Má se jednat o rámec, který je alternativou k dominantní mužské perspektivě, a jako takový je „výzvou“ privilegované „normalitě“ mužských kvalit, zájmů a perspektiv.

Ve čtvrté kapitole autorka formuluje svá základní stanoviska ve vztahu k porozumění odlišnosti genderových identit a společenské nerovnosti. V páté kapitole nastiňuje přístup, který se snaží z feministických pozic překonat dichotomii veřejné a privátní sféry, jež, jak dokládá, koresponduje do značné míry s konvenční dělbou

mužských a ženských rolí. Šestá kapitola nastoluje otázku možných forem a strategií feministické politiky.

Brysonová v této části knihy rozvíjí stanoviska týkající se obecných přístupů k formulování feministické politické teorie, která už před tím rozpracovala ve svých předchozích knihách. Závěry, k nimž dospívá, a politické požadavky, které nastoluje, nemají rozhodně radikální povahu, jsou spíše reformního charakteru. Autorka soudí, že současná společnost s jejími institucemi představuje velmi komplexní celek vzájemně propojených struktur a procesů, které mají různorodou povahu a vyžadují diferencovaný přístup. V těchto strukturách a procesech sice stále dominují ekonomické tlaky a „patriarchální časový režim“, zároveň je v nich ale možné nalézat řadu možností a příležitostí, o které se lze při uplatňování feministické politiky opřít a využít je. Brysonová polemizuje s představou, že bez radikální změny na národní či dokonce globální úrovni nelze žádné významné změny v postavení žen prosadit. Takový názor považuje nejen za nerealistický, ale i paralyzující. Proti němu vyzvedá význam drobných změn, které se mohou kumulovat, čímž může jejich efekt výrazně narůstat.

Prosazování politických zájmů je vždy spojeno s vyvíjením určitých aktivit a tlaků. Při nich se mohou dostávat do určitých střetů i jednotlivé feministické proudy. Brysonová bere na zřetel, že feministická hnutí jsou programově rozrůzněná a přicházejí s požadavky, které se mohou v té či oné míře lišit. Zdůrazňuje proto, že je zapotřebí udržovat mezi jednotlivými feministickými skupinami otevřenou komunikaci a případně i mírnit jejich idealismus či radikalismus se smyslem pro politickou realitu. Navíc situace v jednotlivých zemích může být v řadě ohledů odlišná. Svůj vliv tu má vnitřní ekonomická, politická a sociální situace, ale i vnější podmínky, mezinárodní situace a globalizační procesy (které přináší nové překážky, ale i nové příleži-

tosti). Brysonová zdůrazňuje, že některé prvky feministické politiky vyvinuté v určitém společenském kontextu nemusí být kompatibilní s jiným společenským prostředím, a proto nemohou být nereflektovaně a beze změny přenášeny jinam.

Ve třetí, závěrečné části knihy nazvané „Za feministickou politiku času“ (kap. 7.–10.) se autorka snaží syntetizovat poznatky, ke kterým dospěla v předchozích dvou částech, a prozkoumat možnosti, které se tak otevírají jak v oblasti čisté teorie, tak především v oblasti politické praxe.

Sedmá kapitola rekapituluje základní feministická stanoviska k obecné problematice společenského času. Osmá kapitola se snaží najít adekvátní stanovisko k diskusím, v nichž se na jedné straně zdůrazňuje specifická temporalita procesů probíhajících v ženském těle a zároveň je na druhé straně odmítáno chápání ženského času jako zásadně odlišného od času mužského. Devátá kapitola se vrací k tematice placené a neplacené práce. Desátá kapitola shrnuje dosavadní poznatky teoretické i empirické povahy a přináší argumenty ve prospěch teze, podle níž má politika času pro feminismus klíčový význam.

Brysonová odmítá představu, že by „ženský čas“ a „mužský čas“ měly být nahlíženy jako uzavřené, exkluzivní kategorie. Zároveň ale zdůrazňuje, že není možné přehlížet skutečnost, že ženy mají méně volného či disponibilního času než muži a že jsou mnohem více zatíženy břemenem neplacené domácí práce. Feministická politika se proto musí orientovat nejen na otázku distribuce placené práce, neplacené práce a volného času, ale také na to, aby čas věnovaný neplaceným aktivitám orientovaným na druhé byl řádně ohodnocen a odměněn jako klíčový příspěvek k celkovému blahobytu společnosti, na jehož realizaci se mají podílet ženy rovným dílem s muži.

Feministická politika času, jejíž program se Valerie Brysonová snaží formulovat, není ani idealistická, ani radikální.

Je to politika, která sází na probíjování drobných změn, jejichž nárůst a souběh by mohl navodit zásadní proměnu charakteru celé společnosti. Bude jistě zajímavé sledovat, nakolik se Brysonové podaří se svými

názory v soudobé feministické diskusi prosadit a jaké místo a význam bude politice času v dalším vývoji feministického myšlení přisuzován.

*Jiří Šubrt*

**Příležitost doktorandům k vědecké práci  
v sociologické teorii a metodologii**

FSV UK v Praze nabízí 5 doktorandským studentům/studentkám účast ve společném výzkumném projektu: „Klasické inspirace současného sociologického výzkumu.“ Projekt je zaměřen na sociologickou metodologii a teorii a na filozofii vědy a hledá inspiraci pro řešení složitých otázek současného sociologického výzkumu v klasických pracích druhé poloviny dvacátého století.

Školiteli budou: prof. PhDr. Miloslav Petrusek, prof. PhDr. Hynek Jeřábek,  
PhDr. Jan Balon, Ph.D., a Mgr. Tomáš Holeček, Ph.D.

Nabízíme: intenzivní spolupráci, tvůrčí prostředí společného výzkumného semináře, příležitost k vědeckému růstu, dodatečné stipendium (podáváme žádost o doktorandský grant GAČR).

Požadujeme: plné nasazení, motivaci k tvůrčí práci, dobré vstupní znalosti a badatelské nadšení.

Příhlášky k doktorandskému studiu posílejte prosím nejpozději do 30. dubna standardním způsobem na FSV UK. Podrobnosti Vašich doktorandských projektů a přihlášek je třeba domluvit předem s některým ze školitelů.

webové stránky: <http://iss.fsv.cuni.cz/ISS-15.html>  
kontaktní e-mail: [jerabek@fsv.cuni.cz](mailto:jerabek@fsv.cuni.cz)